

Kad to ja gledam? Obično uvek! — rekao bi čovek koji nije slep ne od rođenja nego od pre nekoliko trenutaka. To što, oduvek, uz dan, prostoji i noć, uopšte ne smeta posmatraču.

Podignem pogled i — On je pred mnom. On je, zapravo, iznad mene. Između Njega i mene kao da je, istog trena kad sam Ga ugledao, sklopljen tajni sporazum, dogovor u kojem, ako baš hoćeći, i nema nikakve tajne. Po tom sporazumu, ipak, daleko sam od toga da kažem kako je ON tu, na tom pročelju, dokaz snage, dokaz nekad goropadne snage, ali nije ni pripitomljen. (I boja kamena je drugačija od boje ostalih blokova. I taj kamen je crvenkast, u sušini siv i nenagrizen.) Predajem se Njemu okamenjenom, pre bi se reklo Njemu život, kao što se ON, gospodin velmožni, predavao svojim dvorjanima, na milost i nemilost, pred san. Sad je moje oko sveti instrument koji mi o Njemu svedoči. A gde je On? Ima li Ga?

To što posmatram lice kralja Stefana Uroša, mislim, pripada istoriji, kao što period njegove vladavine pripada istoriji. Oko, kad ga pretvorim u to što ono sada gleda, ne mora da bude oživljavanje obuhvaćenog. Ja gledam, i zato što Ja gledam, mogu Ja i da vladam tim uznesenim okruglim likom, mada je on delo nekog trećeg, nekog koga ne znam, a koji nas, obojicu, i mrtav, možda, gleda sa nekog oblaka nad Lastovom. Gledamo se: on, čovek od akcije, otimač prestola, osvajač, ličnost iz istorije, velmoža uzvišen i gord u svom, još i sad, nepomučenom sjaju ljubimog gospodina koji odlučuje o životu i smrti, koji se u svom nepomučenom sjaju, i sad, vaznosi netaknuti i gospodski bolan. Čini mi se, u ovom času, da je to zato što u našem hodu kroz život ne možemo videti ičiju zagledanost osim svoje, da ne govorimo kako nam je sasvim nepoznata zagledanost, recimo, jednog Hanibala pred bitku. (Da li je piljio slonu u oko?)

Meni odgovara što sam se lukavu iskrao iz buke i neonu, pobegao svakodnevnom očaju, i jednim pogledom ostvario sadržaj i lepotu njegovog vaskrslog gospodarenja i moju potrebu da, napokon, necem (nekome) služim. Nemoć da budem zauvek na jednom mestu i jeste najviši stepen moga pripadanja: u jednom trenu večno ga gledam.

Kameno lice mene preobražava u mogućnost. On koji je u kamenu zauvek — zauvek će i ostati. Kamen je sadržan u želji da sám od sebe pobegne, da se izda poput bica, jer njegov krajnji cilj jeste da, postepenim traženjem, postane upravo bica. Kralj, dyorjani, sveti oci oko kojih vreme protiče — isto je kao ovaj kamen koji se ne da izučiti. Tu smo, obojica, otvorenici očiju — On malo iznad mene — i to je odnos koji pokazuje šta može vremenskim tokom da se ukinje. Ne optužujem one koji ne znaju da posmatraju uvek i iz svih perspektiva i tako njemu i meni ostaje mogućnost da dublje budemo jedan u drugom.

Poveravam se izuzetnom kamenom ritmu; dok gledam, predajem sebe uzvišenom sonati okruglog lica, strasnih usana, nosnice koje frkte, sonati zapaljenih očiju i srebrastog čela. Može li se reći da je gledanje pristrasno? Ne može, dok me ne savlada cilj koji pogadam okom. Sad znam da je posmatranje negiranje stvarnosti, unižavanje postojećeg. Ali takvo negiranje i takvo unižavanje realnog koje me drži budnog; prisutnog; to je onakvo poricanje stvarnog koje mi nameće stvari trenutak: da sam »patnik bez razloga«, da je i posmatranje isklesanog lica »bezrazložan čin« — sigurno bih počinio »trenutno uzmičanje«, a dovoljno intenzivno uzmičanje da na sebe podignem ruku. Poveravam se sav nesažaljivom poretku: moj pogled je postavljeno poverenje, živa odanost, dokaz ljudskog pripadanja. Vezujem se i takva veza ne može da bude bez patosa: moja priverženost nije vazalskog karaktera, jer bi tako iskrisnuo i problem *vernosti*, problem *oslobodenja* (svakako i *dvoličnosti*). Takva veza bila bi smešna, jer bi između nas postojala samo da bismo je raskinuli: naš odnos, sad, dok se gledamo, jeste nem i ugordan sporazum, harmonija njegove glave u tačku koja znači sve ostalo. Lokacija sveobuhvatnog.

milan nenadić

POSMA TRANJE, PATNJA

»Ovu je crkvu, pričaju kod nas, sagradio kralj Uroš. Zovu ga i Milutinom. A ono gore, iznad vrata, ono od crvenkastog kamena — da je njegova glava, kažu kod nas...«

Starac od Lastova

zavereni nemir stvarnog sveta da bi moje divljenje, moj negovor ostao čist, nepomučen u njegovoj i mojoj subjektivnoj istini, u našoj zatvorenoj sferi potpunog predavanja, pripadanja. Pripadanje je dokaz postojanja i njegovog i mog, to je jedini mogući način da zajednički, kompletne, dodirne, skriveno lice bitnog. Mada tu granica nema, najednom sebe zatičemo naspram njegovog levog, potom desnog profila, ispod njegovih očiju kad me gleda bradom, ili iznad njih kad me gleda lukom obrva i kraljevskom krunom. Ne čini mi se da nedostaje govor, mada se kaže da je to »temeljna istina«. Iza našeg čutanja ja osećam napor da se život, kad već postoji, totalno zgušne, da postane ekstrakt, naboј. To bi trebalo da se zove *pretvaranje svega u središte*, jer njegova preuzvišenost i ja nismo razneseni, rasuti, paperjasto raspršeni, već smo potpuni, celi, beskrajno smešteni tu gde jesmo, u tačku koja je naš osnovni smisao, u tačku koja znači sve ostalo. Lokacija sveobuhvatnog.

On naspram mene, ja naspram njega: vreme u toku samo sebe fiksira. Vremenu je oduzeta moć da luta, nije više rasejano, već sažeto na mestu na kojem ga sad, dok se gledamo, potvrđujemo; to je tačka u kojoj je svesni tok jedinstven, opipljiv sa oba svoja lica, a mi, obojica, odsutni po zakonu jedinstva razorenog istorijskom ekstazom. I nije samo on ličnost i nisam samo ja ličnost i nije i samo naše jedinstvo ličnost: ličnost je onaj magični, plavkast prostor, samo ono mesto koje je ispunjeno *njegovim kamenim čutanjem i mojim ljudskim negovorom*; to mesto je poprište našega jesmo, epilog postojanja, epilog koji ne prestaje.

Da li to obojica navlačimo oklop njegovog viteza, da li se to zatvaramo? Moguće, ako tumačim, bez njegovog učešća, svoj osećaj. Međutim, moj osećaj temelji se na činjenici da je moj svet nastao izričito iz uzajamnog posmatranja, i da nije tako — mog osećanje ne bi ni bilo. Da nije tako, moja bi budnost popustila, moje učešće bilo bi ravno nuli (jer su predmeti nepovratno mrtvi aki ih gleda slepac) i ja bih se pređao, čak bez želje, jalovom snu. Možda bih i lutao kao leptir oko plamena, ali bih, svakako, i sam bio nepovratno izgubljen.

Zivot nije uništen, samo je preobražen u uspravno kamoно poprsje. Čini se da oko tog života postoje samo stvari: ovaj život je nepoznat život onog vremena. Njegovo kraljevsko lice jeste izazov, jer se vratilo iskonskim sadržajem u moje biće, u svom neokrnjenom sjaju i nikako odvojeno već u savršenoj harmoniji s mojom istinom i istinom mesta na kojem sam. Pomisliti da se intenzitetom posmatranja nijansira nešto između objekta i subjekta u jednom, to znači ne priznati da je gledanje najsavršeniji vid bitisanja koje podrazumeva i izazov, i suze, i bekstvo (lutanje da ne po-minjem!), koje se zgušnjava u statican zakon nezasitan jednim trenutkom, milionom trenutaka. Tako, uvek iznova, započinje uzajamno posmatranje.

O PATNJI

Patnja mi ne dozvoljava da budem obektivan. U njoj nikada nije bilo, niti će biti utočišta za racionalna čoveka. Ako izostaje mir i trezvenost, prisustvo duha i sistematičnost, sigurno sam zahvaćen očajem, bolom. Ova zarazna bolest ne dozvoljava da se skoncentrišem; puštam se na volju »glupom intenzitetu«, postajem nemoćan da iskoristim i jedan atom snage i volje u prave svrhe, ne mogu da donesem nikakvu odluku koja bi bila jasna i istinska. Zahvaćen patnjom, nisam čovek za delanje.

Iz patnje se ne može pobeci u nešto njoj suprotno: pokušavao sam da sledim taj mračni puteljak i uvek, kad sam mislio da sam već na drugoj strani, bio sam, zapravo, krcat početnjim bolom i stajao, izgubljen, na polaznoj tački. Da bih, kako-tako, živ, koraknuo u novi dan (kakav novi dan!), predavao sam se, najradije, uspomenama, ali uspomenama koje nisu dozvoljavale da me savlada normalan, okrepljujući san. Tako se patnja, polako, poistovećivala sa smrću: smrt se, buduci posledica patnje, mirno, u svesti, oblikovala u vešala, u nenormalnu količinu alkohola, a ređe u ženu koja me gura pod voz ili davi rukama. Kako se patnja nesnosno produžavala i postajala opipljivim bolom koji osećam u celom telu, čak prelazi granice moga tela i postepeno hvatala meni najbliža bića, tako sam osećao kako je nastajalo nešto što se ne dă definisati, ali *nešto neprekidno*, nešto konstantno: uobražavam da to nešto, čiji sam samo ja uzročnik, pripada svakom vremenu, svim ljudima ovoga sveta. Da, upravo ta opasna blizina moje otuđene patnje, postala je život, »zaverena stvarnost«.

Patnja je probudeni beskraj, ali — u afektu. Ona je nešto poput pobešnjele sotone: ona, na momente, pokušava čak da

iskupi grehe. Ali je toliko postojana, u biti svojoj, da je, naprosto, nemoguće odrediti kad je počela, jer je, u svojoj zgusnutosti, neobuhvatljiva. Zbog tog mi se nekada čini da ona iskršava u svakom, bez razlike, i da ima miris najdavnijih vremena. Otuda ja, koji patim, imam izgled deteta, a oči su mi začuđeno proširene, ukočene oduvek. Reklo bi se da su moje oči na nekome drugome i da me taj neko, mojim očima, gleda unutra, u srce. To je ono magično, nerazorivo, ukočeno a uvek živo oko patnje, ona pustinja i praznina svega što prethodi i svega što jeste. Onaj koji pati — boluje, ali koji boluje nije više čist patnik, mada nije preobraćen u drugog čoveka, u drugu ličnost. Patnja je nesposobna za takva preobraženja. Bolesnik — posledica jeste nagoveštaj, može se reći plodna dolina za izrastanje sledećeg, kojem je unapred oduzeto pravo izbora, koji nema svoje ja i ne može ga ni reći: taj sledeći čovek više se ni u kome neće moći prepoznati. Nema sumnje, snaga patnje i njena moć da odlučuje o mom životu uspeli su da me navedu da nađem svoj smisao u prividnom smislu: patnja je prerasla okvire mojih ljudskih moći i sad je u dogovoru s mojim ličnim, iščašenim doživljavanjem stvarnosti. Ono što je kod realnih uvek bilo, i što uvek kod realnih mora da bude u drugom planu, najednom je postalo jedini oblik mog saobraćanja sa svetom. Patnik, uveravam se da znam svoju patnju, a istina je da nema, da neće biti trenutak kad će puknuti veza između nas: patnja je postvarena samom činjenicom da hodam, da dišem, da govorim. Mogao bih sada da zaključim: to ja samo mislim i uobražavam da patim. Kad bi tako bilo — to bi odmah bio i izlaz; međutim, to je izlaz u izlaz. Ovo, ponavljanje samo potiskuje realno i ubija ličnu želju da se spasem, da se izbavim; osećam se kao čovek koji je zakoračio u pustinju i izgubio moć orientacije, pa, umesto nazad — krenuo njenom središtu u kojem ga čeka užasna smrt.

U takvom stanju samo se izmišlja mogućnost što neobičnijeg, nenormalnijeg smanjivanja. Čitav moj život polako se pretvara u maštanje o smrti. Možda je to dobar način da se trenutak fizičkog uništenja odgađa, način na koji postajem samosvojan sadržaj, nezavisna ličnost unutar svoje već postojeće ličnosti. Još ne smem sa sigurnošću da zaključim da je patnja više ličnost što se više odnosi na sopstvenu zapreminu, jer nisam siguran da li ta zapremina ima, opet svoju, mogućnost patnje. Izgleda da je samo jedno neoborivo: *patiti svoju patnju!* Ezri Paundu, ludaku, sve je to bilo »nekako sumnjivo«. Georg Trakl, koji je patio kao da živi u mom vremenu, međutim, smatra da patnji nikо ne može da uskrati pravo na egzistenciju. Patnja je opipljiv plod češkog neslaganja, nepristajanja na ovaj svet, sazdan od ubitačnih protivrečnosti: u toliko je njena »istinitost« večna!

Ipak, patnja nikada nije ponavljanje. Patnja je: bitna raznolikost. Tu nema: ovo je slično onom, a »ono« slično »sličnom«. Sve se svodi na želju da se dosegne iskon, izvorište patnje, ali se to ne dā ni naslutiti. Kao da se radi o besmrtnosti duše, o njenom prelaženju iz tela u telu. Ljudi su pretvoreni u obične prenosiče sveopštih odmazde. Ne čini li vam se, s obzirom na dimenziju patnje, da je celokupno ljudsko delo samo igračka »još premalo tužna«?

boško ivkov

O MORU

U strašnoj jednostranosti pustolovine, ulazim u more, duboko, do iščeznuća. Ono mi obujmljuje noge i trup, isisava iz njih težinu, poništava ih. Ispira mi i sećanje na njih. Više nemam trupa, no samo majušnu glavu nasadenu na ogromno vodenio telo, koje gleda mojim očima i isprekidano dahće, dušča kroz moje nosdrve. Ni moja ruka nad talasom, ta bela munja mesa, ne osvetljava mi put kojim bih se izbavio, nego, naprotiv, svojim grčevitim bleskom budući i rascvetava šuman cvet od pene, koja mi zaklanja vidik i svet, sprečava mogućnost izbavljenja, odbijajući mi pogled nazad u oko. Glava mi pred samim suncem, ogoljena, bez zaštite. Odsečena, na lednjoj vodenoj dasci, prepustena svetlosti koja je nemilosrdno iskušava.

Dalek od sveta, krenji i izgubljen, bespomoćan u opsadi vode čije rubove ne mogu nazreti, čije središte ne mogu nasluti, prenem se: nisam li sam, nisam li sam? Dok sam ovako bezizlazno porinut u vodu koja je bila pre mene i koja će grgoljati kroz onu malu napuklinu što će u svetu ostati iza moga tela, dok ne mogu da nadem uporište u sopstvenom mesu i kosti, jer ih je voda posvojila, — da li neko negde, iako odjelen od mene prostorom i zaboravom, u ovom trenu slučajno izgovara moje ime, da bi me užetom toga zvuka odražao nad vodom, u vazduhu i svetlosti? Uzalud osluškujem. U uho gruva odričan odgovor iz samih pitanja. Cepteći od straha, u grču se propinjem iz vode, maglo se presamićujem u pasu, u panici mlatarom od jednom okračalim rukama ka kopnu, maseš mu, dozivam ga. Iskačem, najzad, u poplavu vazduha, koji, međutim, ništa ne zaceljuje. Jer i sada, na kamenu i izbavljen, i nadalje sam sâm. Isplivao sam u izbavljenje, nego u samocu još tvrdu i nenarušiviju.

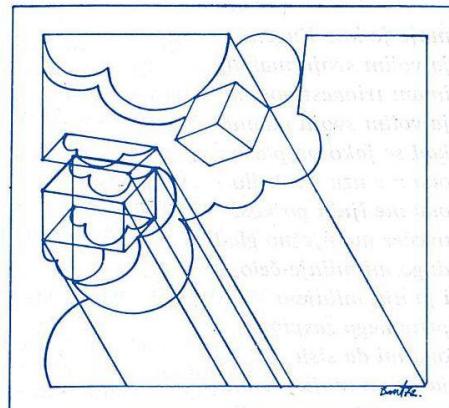
2.

Prisutno na način iskomi koja nam nedvosmisleno ukazuje na naš nedavan početak i skor kraj, more se, nesvodljivo u vid, izlija negde iza vidika iz merljivog i kočnog, razlivajući se u beskonačno. I rubovi neba su ubedljiviji od nevidljivih obala mora, i beskonačnost vremena bezbednije je stešnjena u datume nego što je more uobručeno u cifru njegove površine. Ono se nezaustavljivo razlija po prostoru i u svesti, i po tome je more.

Ispitujemo ga rukom, ali ono nju obujmljuje. Opsedamo ga rećima, izgovaramo ga na razne načine ne bi li iz slučajnog sklopa rečenice šiknulo njegovo ljubičasto telo. Izmišljamo mu značenja, poruke, jer, ne znajući šta ono jeste po sebi, hoćemo da postoji po nama.

Ogromnost mora istovremeno i potvrđuje i poništava njegovu fizičku suštinu. Iako prisutno na način pojave koje nam čula potvrđuju, s obzirom da prerašta granice vida i da ne umemo da ga »zaoblimo« u svesti, ne možemo da ga mislimo kao predmet, te ga počinjemo dublje saznavati i iskazivati tek u ravni metafore. Dakle, kao pojavu čija je materijalnost neobuhvatna toliko da joj se granice mogu odrediti tek jezikom sna, himere, nematerijalnog. Zato u preteranim ushićenjima, u groznicama osećanja, u vrucićima svesti, ponekad još možemo nešto uporediti sa njime, ali nikada ne možemo more uporediti sa nečim. Toliki stihovi kazuju: ...kao more, ali, čini se, nijedan: *more kao...*

Ono uporno ostaje izvan naše spoznaje, neprikosnoveno izmišljući domaćaju bića koje je konačno. Iako je, možda, sapeto u prostoru, neograničeno je u vremenu, na najdosledniji način: ono se ne nastavlja, ne obnavlja, ono nije *bilo* i neće *biti*, nego uvek *jeste*, prebivajući u nemok vremenu u kojem su ukinute prošlost i budućnost, u vremenu koje nama nije dato.

1.

More prvi put ulazi u moj vid u rano jutro, nakon naglog izlaska iz tunela i noći, najavljenog zvučnim bićem sirene voza, i ukazuje mi se, garavom od nesna i putovanja, kao nestvarna beličasta izmaglica, kao gust pramen magle što se u praskozorje ocedila sa stena i slegla u podnožje planine. Pomislih: more. More, vilknuh, prizivajući ono more što je, mesecima, međ rebrima devojčica i dečaka šumelo, modro mirisalo u smradu školskog olajisanog patosa i kiselkastom zadahu mastila, more što ih je noćima zibalo u košmarnom snu, u koji su, sa slika iz prirodopisa, sletale nekakve vitke i bele ptice, s krikom. More, more, šaptasmo onda jedno drugom, noseva čežnjivo priprijenih uz okno, s klik-tajem primećujući kako od naših pogleda plavi.